LEERLIJN

LITERATUUR

Lessenreeks Basis: Verhaalopbouw

Deze leerlijn is ontwikkeld door Bibliotheek Zoetermeer.

Groep 5

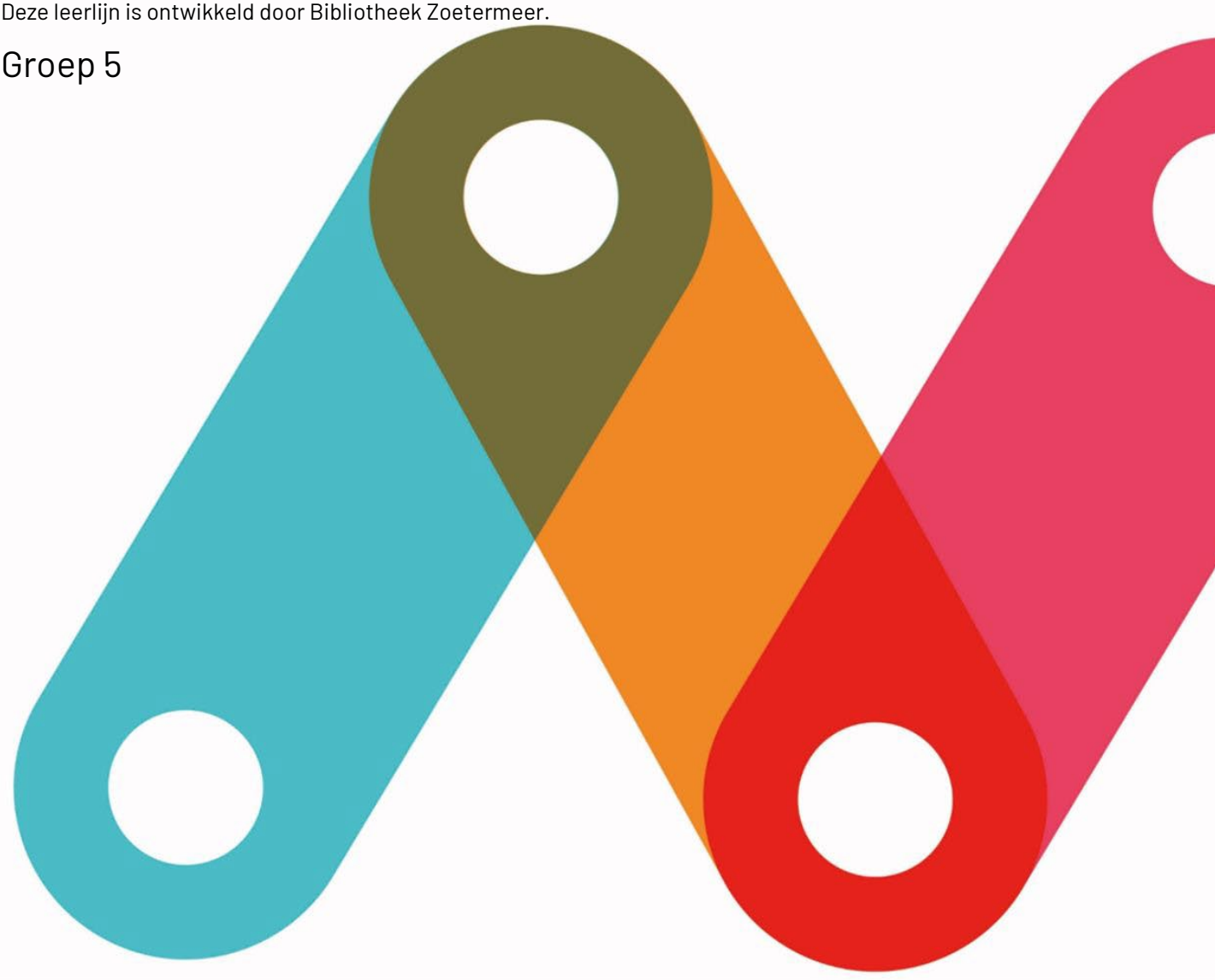

Cultuur en Techniek op School Zoetermeer

Informatie over *‘Verhaalopbouw’*

Groep 5, lessenreeks ‘basis literatuureducatie'

Vier lessen van 60 minuten.

Doel van de lessenreeks

In deze lessenreeks gaat het om de opbouw van verhalen. De leerlingen ontdekken dat veel verhalen op dezelfde manier zijn opgebouwd en dat in verhalen altijd de vragen Wie?, Waar?, Wanneer? en Wat? beantwoord worden.

Vooraf

Neem de lessen door voordat u de lessenreeks inplant. Soms zijn er boeken nodig die u nu alvast kunt verzamelen, bijvoorbeeld door ze te reserveren bij de bibliotheek of door contact op te nemen met de leesconsulent van uw school om te zien of de boeken aangeschaft kunnen worden voor de collectie van de bibliotheek op school.

Materialenlijst

Bekijk per les naar de benodigde materialen.

Lesoverzicht op de volgende pagina

Lesoverzicht

Les 1: Wie? Waar? en Wat?
De leerlingen lezen verschillende soorten verhalen en ontdekken dat alle boeken antwoord geven op de vragen Wie?, Waar? en Wat? Voor het verhaal dat ze zelf gaan schrijven, starten ze met wie en waar.

Een eenvoudig verhaal	Een prentenboek	Wie en waar?	Een gedicht

Les 2: Erg, erger, ergst
De leerlingen luisteren naar een kort verhaal en bekijken een filmpje. Ze ontdekken dat verhalen altijd antwoord geven op de vragen: Wie?, Waar?, Wanneer? en Wat?. Het antwoord op de vraag 'Wat?' is vaak een probleem dat opgelost moet worden. Dat lukt niet meteen, vaak komen er nog meer problemen bij of er gebeuren erge dingen voordat de oplossing komt. Het gaat van erg, erger naar ergst. De leerlingen schrijven een flaptekst waarin ze een probleem van een personage erg, erger, ergst maken.

Verhaal vertellen	Verhaal in een film	Een flaptekst	Wie gaat het boek lezen?

Les 3: Begin, midden, eind
Iedere tekst heeft eenzelfde opbouw: begin, midden en eind. De leerlingen leren wat de inhoud is van deze onderdelen. Ze ervaren dat ieder verhaal een logische opbouw heeft en dat die zelfs te herkennen is als de onderdelen niet meteen in de goede volgorde staan.

Begin	Drie onderdelen	De volgorde	Open en gesloten

Les 4: Logisch!
De leerlingen doen mee aan een quiz en ervaren het verschil tussen feiten en een verzonnen verhaal. Ze praten over wat een schrijver doet en kan doen om een verhaal geloofwaardig te maken. Ook leren ze dat er drie soorten verhalen zijn: waargebeurd, realistisch en fantasie. Vervolgens bedenken ze met behulp van doorschuifblaadjes bij iedere soort een verhaalidee.

Waar of niet waar?	Soorten verhalen	Verhaalideeën	Meer weten over boeken

De leerlijn literatuur is ontwikkeld door Bibliotheek Zoetermeer.
Neem bij vragen contact op via IsabelledeRidder@bibliotheek-zoetermeer.nl.

1 Verhaalopbouw: Wie? Waar? Wat?

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 1

Introductie

De leerlingen lezen verschillende soorten verhalen en ontdekken dat alle boeken antwoord geven op de vragen Wie?, Waar? en Wat? Voor het verhaal dat ze zelf gaan schrijven, starten ze met wie en waar.

Lesdoel

De leerling ontdekt dat alle verhalen antwoord geven op de vragen Wie? Waar? en Wat?

De leerling kent verschillende soorten boeken. De leerling beschrijft een hoofdpersonage.

De leerling beschrijft een ruimte met behulp van alle zintuigen.

Benodigde materialen:

Peuter- of kartonboekje
Prentenboek
Papier en een pen

Bijlage 1 Zintuigenblad
Bijlage 2 Hoofdpersonage
Bijlage 3 Gedicht

Voorbereiding

Verzamel de materialen en kopieer bijlagen 1 en 2 voor iedere leerling.

Bewaar de ingevulde werkbladen voor de volgende les. Lees alvast het gedicht van bijlage 3 dat gebruikt wordt bij 'Evalueren'.

Opdrachten

Een eenvoudig verhaal	Prentenboek	Wie en waar?	Een gedicht

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	Een eenvoudig verhaal	5 minuten

Opdracht
Vraag aan de leerlingen wat een peuterboekje is. Hoe herken je een peuterboek? Van welk materiaal is het boek gemaakt? Welk formaat heeft het boekje? Bespreek ook waarom dat zo is.
Laat het peuterboekje zien en lees het voor. Vraag na afloop:
- Over wie gaat dit verhaaltje?
- Waar speelt het verhaal zich af?
- Wat gebeurt er?

Vat nog even samen. We hebben de vragen Wie?, Waar? en Wat? over dit verhaal beantwoord.

Reflecteren
Weten de leerlingen of ze vroeger als peuter dit soort boekjes gelezen hebben?

Onderzoeken	Een prentenboek	15 minuten

Opdracht
Kies een prentenboek om voor te lezen. Dat kan ook een digitaal prentenboek (op YouTube) zijn, bijvoorbeeld:
- Mama kwijt van Chris Hauhgton
- Hennie de heks, heksenspul van Korky Paul en Valerie Thomas
- De gruffalo van Julia Donaldson

Nadat het verhaal is gelezen maken de leerlingen op een leeg vel drie vakken. Boven vak 1 staat 'Wie?', boven vak 2 'Waar?' en boven vak 3 'Wat?'. De kinderen beantwoorden deze vragen voor het verhaal dat zojuist is voorgelezen. Je kunt er ook voor kiezen het verhaal nogmaals te lezen, terwijl de kinderen de vragen beantwoorden.
Bespreek met elkaar de vragen en antwoorden.
Kom samen tot de conclusie dat deze vragen beantwoord konden worden bij het peuterboek en nu ook weer bij het prentenboek. Wat denken jullie, worden deze drie vragen door elk boek/verhaal beantwoord?
Pak eventueel een bekend (net voorgelezen) boek erbij en probeer weer samen de drie vragen te beantwoorden: Wie?, Waar? en Wat?
Elk verhaal beantwoordt de vragen Wie?, Waar? en Wat? Dat geldt voor een eenvoudig verhaal zoals een peuterboekje maar ook voor langere en ingewikkelder verhalen.
Vertel dat dit ook de drie vragen zijn waarop een schrijver een antwoord moet weten, voordat hij aan zijn verhaal begint.

Reflecteren
Was het de leerlingen al eerder opgevallen dat de vragen Wie? Waar? en Wat? beantwoord worden in een verhaal of is dit nieuw voor ze?

Uitvoeren	Wie en waar?	35 minuten

Opdracht
Vertel dat de leerlingen zelf een verhaal gaan maken. *Je begint niet meteen met schrijven. Je moet eerst meer weten over je verhaal. Daarvoor beantwoord je de vragen:*
- Over wie gaat het verhaal?
- Waar speelt het zich af?
- Wat gebeurt er?

In deze les zul je antwoord gaan geven op de eerste twee vragen: Wie? en Waar?

Wie?
Laat de kinderen eens nadenken over wie ze een verhaal zouden willen schrijven. Geef aan dat het een dier kan zijn, een kind, een volwassene, alles is mogelijk.
De persoon die het belangrijkste is een verhaal noem je het hoofdpersonage. Het is belangrijk dat de lezer dit personage goed leert kennen. De schrijver moet dus veel over hem vertellen. Dat betekent dat de schrijver ook veel over hem of haar moet weten.
Deel het werkblad uit. Leg uit dat de leerlingen het blad invullen voor hun personage. *Hoe ziet hij/zij eruit? Wat vindt hij/zij?* Ze kruipen dus in zijn/haar huid en beantwoorden dan de vragen. Ook maken ze een tekening erbij. Zo laten ze zien wat ze allemaal over hun personage weten.
De kinderen gaan aan de slag. Bespreek na afloop enkele ingevulde bladen.

Waar?
Leg uit dat een verhaal zich op meerdere plekken afspeelt maar dat vaak één plek het belangrijkste is in een verhaal. Dat kan een huis zijn, school, een bos, een circustent enz. De lezer moet een goed beeld krijgen van deze plek, daarom wordt het beschreven in het verhaal. (Zeker in een boek waar minder afbeeldingen zijn.)
Vraag een leerling het klaslokaal te beschrijven. Stel, iemand is hier nog nooit geweest, wat zou je dan vertellen? Vaak vertellen kinderen alleen wat er te zien is. *Ik weet nu hoe het lokaal eruitziet maar als een schrijver een ruimte beschrijft in zijn boek, gebruikt hij alle zintuigen (of: hij laat zijn personage/hoofdpersoon alle zintuigen gebruiken).*

Benoem samen met de leerlingen de verschillende zintuigen:
- Ogen => Wat zie je?
- Oren => Wat hoor je?
- Neus => Wat ruik je?
- Handen => Wat voel je?
- Mond => Wat proef je?

Wat kan je dan nog meer vertellen over het klaslokaal?

Deel het zintuigenblad uit. *Bedenk nu welke ruimte in jouw verhaal belangrijk is. Neem die ruimte in je hoofd en vul het zintuigenblad in. Je schrijft op wat je ziet, hoort, ruikt, voelt en eventueel proeft.*
De kinderen gaan aan de slag. Bespreek na afloop enkele ingevulde bladen.

Reflecteren
Wat vonden de leerlingen leuker om te doen: nadenken over hun personage of nadenken over de ruimte?

Evalueren	**Een gedicht**	**5 minuten**

Opdracht
Lees als afsluiting een gedicht voor. Dat kan het gedicht van de bijlage zijn of een eigen gekozen gedicht (bijvoorbeeld via www.plint.nl/posters)
Vraag na afloop:
- Over wie gaat het gedicht? (een ik)
- Waar speelt het zich af? (bij de ik-persoon thuis, in de ochtend)
- Wat gebeurt er? (de ik-persoon heeft last van een ochtendhumeur)

Sommige gedichten zijn een kort verhaal waarin ook de vragen Wie? Waar? En Wat? worden beantwoord.

Reflecteren
Praat nog even verder over het lezen van gedichten. Wie houdt daarvan? Wie wil meer gedichten lezen? Waar kun je gedichten vinden?

2 Verhaalopbouw: erg, erger, ergst

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 2

Introductie

De leerlingen luisteren naar een kort verhaal en bekijken een filmpje. Ze ontdekken dat verhalen altijd antwoord geven op de vragen: Wie?, Waar?, Wanneer? en Wat?. Het antwoord op de vraag 'Wat?' is vaak een probleem dat opgelost moet worden. Dat lukt niet meteen, vaak komen er nog meer problemen bij of er gebeuren erge dingen voordat de oplossing komt. Het gaat van erg, erger naar ergst. De leerlingen schrijven een flaptekst waarin ze een probleem van een personage erg, erger, ergst maken.

Lesdoel	De leerling ontdekt dat alle verhalen antwoord geven op de vragen Wie? Waar? en Wat? De leerling beseft dat een verhaal gaat over een probleem en dat dit probleem vaak van erg, erger naar ergst gaat. De leerling leert wat een flaptekst is. De leerling beschrijft het probleem van zijn/haar hoofdpersonage. De leerling schrijft een flaptekst.
Benodigde materialen	Twee of drie boeken om de flaptekst van te lezen Bijlage Flaptekst Ingevulde werkbladen van les 1
Voorbereiding	Verzamel de materialen en kopieer de bijlage voor iedere leerling.

Opdrachten

Verhaal vertellen	Verhaal in een film	Een flaptekst	Wie gaat het boek lezen?

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	Verhaal vertellen	5 minuten

Opdracht
Vertel een kort, grappig verhaaltje.

De goochelaar
Een goochelaar werkt op een cruiseschip. Hij heeft een papegaai die altijd zijn trucs verraadt. Na zijn kaarttruc roept de papegaai bijvoorbeeld altijd: 'De kaart zit in zijn mouw, de kaart zit in zijn mouw!' Op een dag heeft de goochelaar weer een optreden. Plotseling knalt het schip op een ijsberg. Het schip zinkt en de goochelaar spoelt samen met de papegaai aan op een onbewoond eiland. Na drie dagen op het eiland, zegt de papegaai
ineens: 'Ok, ik geef het op. Waar heb je het schip gelaten?'

Stel de volgende vragen:
- Over wie gaat het verhaaltje?
- Waar speelt het verhaaltje zich af?
- Wat gebeurt er?

Concludeer dat de vragen Wie?, Waar? en Wat? over dit verhaaltje zijn beantwoord.

Reflecteren
Het verhaaltje lijkt een beetje op een mop. Zijn er kinderen die een mop kennen en kunnen vertellen? Lukt het ook om bij de mop de vragen Wie?, Waar? en Wat? te beantwoorden?

Onderzoeken	Verhaal in een film	20 minuten

Opdracht
Kijk een korte film met de kinderen, bijvoorbeeld Umbrella

https://www.youtube.com/watch?v=Bl1F0KpFY2Q of kies een andere Animated Short Film. Het gaat erom dat het verhaal van het filmpje geanalyseerd kan worden.
Beantwoord na afloop de volgende vragen:
- Over wie gaat de film?
- Waar speelt het verhaal zich af?
- Wat gebeurt er?

Bedenk samen dat een film net als een boek een verhaal vertelt en dat ook voor een film de vragen Wie?, Waar? en Wat? beantwoord kunnen worden.

Praat verder over de film. Vraag: *Wat vond je een naar/verdrietig moment in de film? Of was iets anders nog naarder/verdrietiger?*
Leg bij het bespreken van deze vraag de nadruk op het verhaal van de jongen met de gele sjaal. Wat gaat er mis? (Hij blijft achter met alleen zijn vader dus waarschijnlijk is er iets met zijn moeder gebeurd. Er is geen huis of geld en hij en zijn vader leven op straat. Zijn vader kan niet langer voor hem zorgen en brengt hem naar een kindertehuis.)

Vertel: *Een film/ een verhaal gaat altijd over iemand (Wie), speelt zich ergens af (Waar) en er gebeurt iets (Wat). Vaak gebeurt er iets ergs. Er gaat iets mis, er is een probleem.* Herkennen de leerlingen dat in de film die ze net gezien hebben?

Het verhaal gaat over het probleem en vaak ook over de oplossing van het probleem. De hoofdpersoon heeft een probleem en probeert dat op te lossen.
Is dat ook zo in boeken die ze hebben gelezen? Of in het boek dat op dit moment voorgelezen wordt in de klas? Gebeurt dat ook in de film?

Erg – erger – ergst
De leerlingen weten nu dat een verhaal om een probleem draait dat opgelost moet worden. Leg uit dat dit niet zomaar gaat. *Het probleem kan meestal niet meteen opgelost worden. Vaak lijkt er geen oplossing te zijn of is de oplossing moeilijk te vinden of uit te voeren. Ook kunnen er nog meer problemen bijkomen. Soms kun je als lezer denken 'Dit erg voor de hoofdpersoon' en dan gebeurt er daarna toch nog iets ergers. Verwijs nog even terug naar de jongen met de gele sjaal. Eerst verdwijnt zijn moeder, dat is al erg. Dan leeft hij met zijn vader op straat, dat is ook verschrikkelijk. En vervolgens laat zijn vader hem achter in het tehuis, dat is afschuwelijk.*

Laten we zelf eens een verhaal met een probleem verzinnen. Schrijf de woorden erg – erger – ergst op het bord. *Onze hoofdpersoon is een jongen van 9 jaar. Wat zou erg voor hem kunnen zijn?*
Laat de leerlingen ideeën bedenken, bijvoorbeeld: zijn hond is weggelopen – zijn ouders gaan scheiden – hij moet tegen zijn zin verhuizen – hij heeft ruzie met zijn vriend.
Wat is in zo'n geval nog erger? Denk aan: zijn hond is al twee weken weg - zijn ouders gaan ruziënd uit elkaar – hij gaat verhuizen naar een buurt zonder kinderen van zijn leeftijd – zijn vriend stookt andere kinderen op waardoor hij met de hele klas ruzie heeft.
En of het nog niet genoeg is, wordt de situatie nog erger, het ergst. Wat is het ergst? Misschien wel: er is in een plaats verderop een dode hond gevonden - hij ziet na de scheiding zijn moeder niet meer – de nieuwe buurjongen van 18 is een pestkop en treitert hem – hij heeft op school niemand meer om mee te spelen of te praten.

Bespreek waarom verhalen vaak op deze manier zijn opgebouwd. *Waarom lezen we liever over een probleem dat van erg, erger naar ergst gaat, waarom lezen we niet over goed – beter – best?*
Leg uit dat een verhaal waarin alles alleen maar goed gaat, vaak een saai verhaal is om te lezen. Er gebeurt niets. Het is niet spannend voor de lezer.
Kijk maar naar het zojuist bedachte verhaal met probleem.
Onze hoofdpersoon is een jongen van 9 jaar. Zijn hond is niet weggelopen, zijn ouders gaan niet scheiden, hij gaat niet verhuizen en hij heeft geen ruzie met zijn beste vriend. Dan valt er ook niet veel over hem te vertellen.

Reflecteren
Herkennen de leerlingen hier iets van? *Welke film of welk boek vond je erg goed?* Laat ze vertellen over het verhaal van die film of van het boek en het probleem in het verhaal benoemen.

Uitvoeren	**Een flaptekst**	**30 minuten**

Opdracht
De kinderen werken verder aan hun verhaalidee. In les 1 hebben ze bedacht over wie hun verhaal zou kunnen gaan en waar het verhaal zich afspeelt. Deze keer bedenken ze waar het verhaal over gaat, wat er gebeurt. *Je bedenkt wat het probleem van je hoofdpersoon is en je zorgt dat het probleem van erg, erger naar ergst gaat.*

De kinderen schrijven nog steeds niet het hele verhaal maar wel de flaptekst. Weten de leerlingen wat dat is? Leg uit dat een flaptekst achterop een boek staat. *Het is een samenvatting van het verhaal. Zo weet de lezer waarover het verhaal gaat. De flaptekst is ook bedoeld om de lezer over te halen het boek te gaan lezen. Je leest wat er in een verhaal gebeurt maar nog niet alles wordt verklapt.*
Lees enkele flapteksten voor als voorbeeld.

Deel bijlage uit. Hierop schrijven de leerlingen het probleem van hun hoofdpersoon en maken dat erg – erger – ergst. *Daarna schrijf je de flaptekst voor je verhaal waarin je nog niet alles verklapt maar waarin je wel vertelt waar het verhaal over gaat.* (Wat gebeurt er? Wat is het probleem van de hoofdpersoon?)
Ook de ingevulde werkbladen/bijlagen van les 1 kunnen nog van pas komen.

Reflecteren
Wie leest de flaptekst als hij een boek kiest? Helpt deze tekst bij de keuze voor het boek?

Evalueren	Wie gaat het boek lezen?	5 minuten

Opdracht
Bespreek enkele problemen van hoofdpersonages die door de leerlingen zijn bedacht.
Was het lastig om het probleem steeds erger te maken?
Laat vervolgens enkele flapteksten voorlezen. Vraag: *Wie zou dit boek willen lezen?*

Reflecteren
Wat denken de leerlingen, schrijft een auteur eerst de flaptekst en dan zijn boek of wordt de flaptekst pas aan het eind geschreven, als het boek helemaal af is?

3 Verhaalopbouw: Begin, midden, eind

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 3

Introductie

Iedere tekst heeft eenzelfde opbouw: begin, midden en eind. De leerlingen leren wat de inhoud is van deze onderdelen. Ze ervaren dat ieder verhaal een logische opbouw heeft en dat die zelfs te herkennen is als de onderdelen niet meteen in de goede volgorde staan

Lesdoel	De leerling weet dat ieder verhaal een begin, midden en eind heeft. De leerling leert wat de inhoud is van het begin, van het midden en van het eind. De leerling kan het begin, midden en eind van een verhaal herkennen. De leerling kan de goede volgorde aangeven in een verhaal. De leerling herkent het probleem in het verhaal en geeft de verschillende gradaties aan (erg, erger, ergst).
Benodigde materialen	Bijlage 1 Begin, midden, eind Bijlage 2 Gijs en Bello
Voorbereiding	Kopieer voor iedere leerling de bijlagen. Zoek een geschikt nieuwsbericht voor 'Oriënteren', bijvoorbeeld op de site van Het Jeugdjournaal.

Opdrachten

Begin	Drie onderdelen	De volgorde	Open en gesloten

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	Begin	5 minuten

Opdracht
Kies een kort nieuwsbericht, bijvoorbeeld van de site van Het Jeugdjournaal. Je gaat dit bericht zonder het begin (kop en eerste alinea) voorlezen. Een artikel met in de eerste alinea veel benodigde informatie m.b.t. de rest van het stuk, is het meest geschikt.

Sla het begin over en lees het artikel voor. Begrijpen de kinderen waar het over gaat? Laat ze aangeven wat ze missen. Kijk nog eens naar het artikel en zeg dan dat je ziet dat je het begin bent vergeten. Lees nogmaals het hele artikel. Begrijpen de leerlingen het nu wel?
Kom samen tot de conclusie dat alle onderdelen van een tekst belangrijk zijn en dat je het begin van een tekst niet kan missen, juist omdat daar vaak veel nieuwe informatie wordt gegeven. Geef aan dat de leerlingen in de deze les meer leren over het begin, midden en einde in een verhaal.

Reflecteren
Leg het volgende aan de leerlingen voor: Stel dat je een deel van een film niet kunt zien, mis je dan liever het begin, het midden of het einde? Laat ze ook vertellen waarom.

Onderzoeken	Drie delen	20 minuten

Opdracht
Bespreek wat de leerlingen al weten over een verhaal:
- In een verhaal worden altijd de vragen Wie? Waar? En Wat? beantwoord.
- De vraag Wat? gaat over wat er in het verhaal gebeurt. Er gaat vaak iets mis. Er is een probleem dat van erg, erger naar ergst gaat.

Er is nog iets dat ieder verhaal heeft en dat is een begin, midden en eind. Deze drie onderdelen vormen de opbouw van een verhaal. Die opbouw hangt samen met de vragen Wie? Waar? en Wat?

Schrijf de woorden begin, midden en eind op het bord.
Bespreek met elkaar wat aan de orde komt in de verschillende delen van een verhaal. Wat denken de leerlingen? Waar in het verhaal worden de vragen Wie? Waar? en Wat? beantwoord?

Begin: In het begin vertelt de schrijver over wie het verhaal gaat (Wie?). Vaak weet de lezer ook meteen waar een verhaal zich afspeelt (Waar?). Ook vertelt de schrijver in het begin vaak al kort iets over het probleem (eerste stukje van: Wat?)
Midden: In het middenstuk weet de lezer wat er aan de hand is (Wat?). Het personage probeert het probleem op te lossen.
(Soms komt de lezer hier ook nog meer te weten over het hoofdpersonage (Wie?)).
Eind: Aan het einde wordt het probleem opgelost (Wat?), het komt goed (de afloop).

Vraag waarom een verhaal zo is opgebouwd.
Het is duidelijk voor de lezer. Aan het begin heeft de lezer veel informatie nodig om het verhaal te kunnen begrijpen. Het verhaal draait om het probleem dus dat is het middenstuk; vaak is dit het grootste stuk van een verhaal. De oplossing komt aan het einde. Het verhaal wordt afgerond.

Leg uit dat ieder verhaal een begin, midden en eind heeft. Geldt dat voor een mop ook?
Een mop is eigenlijk een heel klein verhaaltje. Het is niet een verhaal met een probleem dat opgelost moet worden, maar wel een verhaal met een eigen begin, midden en eind. Als je deze delen door elkaar haalt, klopt de mop niet meer.

Deel de bijlage uit. Leg uit dat hier vier keer een begin op staat, vier keer een middenstuk en vier keer een einde van een verhaaltje/mop. De kinderen proberen uit te zoeken welke onderdelen bij elkaar horen. Dat kunnen ze doen door een mop een kleur te geven en daarmee het begin, midden of eind te kleuren. Of ze geven een mop eenzelfde nummer of letter (1 of A) en zetten dat in de juiste hokjes.

Laat na afloop de mopjes voorlezen. Vraag ook hoe de kinderen te werk zijn gegaan. Hoe wisten ze dat deze delen bij elkaar hoorden? (Vaak wordt er in het begin als iets gezegd over het midden. Of je komt een woord tegen, dat ook in het midden staat.)

Met deze opdracht zien de leerlingen dat ieder verhaal een logische en vaste opbouw heeft (zelfs een mop). Die opbouw is zelfs te herkennen als begin, midden en einde niet direct bij elkaar staan.

Reflecteren
Laat de leerlingen aan hun eigen verhaal denken. Wat vertel je aan het begin van het verhaal?

Uitvoeren	**De volgorde**	**30 minuten**

Opdracht
Leg het volgende voor aan de leerlingen: *Stel dat een verhaal niet in de goede volgorde staat, zou je dan nog het begin, midden en einde herkennen? Dat is wat je gaat ontdekken bij het verhaal 'Gijs en bello'.*

Deel de bijlage uit. De leerlingen knippen de drie delen van het verhaal los en leggen ze in de goede volgorde.
Wat is het begin van het verhaal? (Waar lees je over wie het verhaal gaat? Waar het zich afspeelt? En een eerste stukje over wat het probleem is?)
Wat is het midden? (Waar lees je over het probleem?)
En wat is het einde van het verhaal? (In welke deel loopt het verhaal af?).
De kinderen plakken het verhaal in de goede volgorde op. Lees daarna het verhaal voor.

Benoem nog eens de opbouw van het verhaal.

- *In het <u>begin</u> lezen we over wie het verhaal gaat: Gijs. We weten dat hij op voetbal zit. We weten waar het verhaal zich afspeelt: op het veldje. Ook weten we dat er iets aan de hand is met Bello. Maar wat weten we nog niet precies.*
- *In het <u>midden</u> komen we erachter dat Gijs de hond van buurman Zwart mocht uitlaten maar dat hij de hond vergeten is bij het veldje (omdat hij ging voetballen). Gijs wil dit zo snel mogelijk oplossen. Hij gaat terug en zoekt Bello maar hij vindt de hond niet. Gijs valt in zijn zoektocht naar de hond.*
- *Aan het <u>eind</u> zien we dat het probleem is opgelost. Bello is teruggevonden door buurman Zwart. Ook wordt de wond van Gijs verzorgd en hoort hij dat de buurman niet boos is en hij de volgende dag de hond weer mag uitlaten.*

Kijk nog eens naar het middenstuk. In de vorige les hebben we besproken dat er in een verhaal iets ergs gebeurt. Vaak gaat het probleem van erg, erger naar ergst. Gebeurt dit ook in het verhaal over Gijs en Bello?

Lees het middenstuk nog eens en benoem wat erg, erger en het ergst is. De leerlingen kunnen de delen ook onderstrepen.
Wat is er erg? *Gijs is Bello vergeten mee te nemen.*
Wat is nog erger? *Bello is niet meer bij het bankje. Gijs kan Bello niet vinden.*
Wat is het ergst? *Gijs valt hard in zijn zoektocht naar de hond. Niet alleen is hij nu de hond kwijt, hij heeft ook nog eens veel pijn.*

Leg uit dat een einde van een verhaal gesloten of open kan zijn.
Bij een open einde heeft de lezer nog vragen. Het probleem is niet of maar voor een deel opgelost. Bij een gesloten einde zijn er geen vragen meer. De lezer weet hoe het afloopt en er zijn geen vragen meer. Het probleem is opgelost.

Vraag: *Heeft het verhaal 'Gijs en Bello' een gesloten of open einde?*
(Een gesloten einde. Hond Bello is terecht.)

Hoe had het einde bij dit verhaal open kunnen zijn?
Als het verhaal bijvoorbeeld zou stoppen bij 'Ineens voelt hij een flinke natte lik over zijn wang. En nog één. Gijs kijkt op.' *De lezer weet dan niet zeker of die natte lik van Bello is en of de hond terecht is.*

Reflecteren
Vraag welk einde de kinderen het beste bij het verhaal over Gijs en Bello vinden passen. Het gesloten einde zoals dat in het verhaal staat of een open einde?

Evalueren	**Open en gesloten**	**5 minuten**

Opdracht
Praat nog even door over open en gesloten eindes. Kijk bijvoorbeeld terug naar het laatste boek dat is (voor)gelezen. Had dat verhaal een open of gesloten einde?

Wat vinden de leerlingen zelf prettiger?
Bij een gesloten einde zijn alle vragen beantwoord. Bij een open einde blijft de lezer nog met vragen zitten. Er is nog ruimte voor de lezer om in te vullen wat er gebeurt. Bovendien kan er bij een open einde gemakkelijk een vervolg komen.
Laat de leerlingen reageren en hun voorkeur toelichten.

Reflecteren
Vraag of de leerlingen door deze les over de opbouw van een verhaal meer ideeën hebben gekregen voor hun eigen verhaal. Zijn er kinderen die willen gaan schrijven?
(Zie verder ook onder 'Aanvullende suggesties'.)

Aanvullende suggesties

Bij 'onderzoeken'
De opbouw begin, midden en eind komt niet altijd een-op-een overeen met het begin, midden en eind van de gebeurtenissen in een verhaal. Soms kiest een schrijver ervoor om midden in een gebeurtenis te starten. Of om aan het begin al iets over het einde/de afloop te vertellen. Ook dat heeft te maken met de opbouw van het boek. Vaak maken deze keuzes het verhaal wat spannender. De gekozen opbouw komt dan op een andere manier als begin, midden en eind in het boek terecht. Begin, midden en eind hebben dus te maken met de volgorde waarin je het verhaal leest.

Bij 'Eigen verhaal van de leerlingen' (zie les 1 en 2)
De leerlingen hebben in de voorafgaande lessen bedacht over wie hun verhaal gaat, waar het zich afspeelt en wat er gebeurt. Als ze verder willen met hun verhaal kunnen ze nu nadenken over de opbouw. Wat komt er aan de orde in het begin, waar gaat het midden over en wat gebeurt er in het einde? De leerlingen kunnen dit schematisch met zinnen of steekwoorden opschrijven.
Samen met alle ideeën van les 1 en 2 vormt dit een mooie basis om het verhaal ook echt te gaan schrijven. Bespreek met de leerlingen die dat willen, hoe en wanneer ze aan hun verhaal kunnen werken.

4 Verhaalopbouw: Logisch!

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 4

Introductie

De leerlingen doen mee aan een quiz en ervaren het verschil tussen feiten en een verzonnen verhaal. Ze praten over wat een schrijver doet en kan doen om een verhaal geloofwaardig te maken. Ook leren ze dat er drie soorten verhalen zijn: waargebeurd, realistisch en fantasie. Vervolgens bedenken ze met behulp van doorschuifblaadjes bij iedere soort een verhaalidee.

Lesdoel

De leerling weet en voelt het verschil tussen feiten en een verzonnen verhaal.

De leerling praat over de geloofwaardigheid van een verhaal.

De leerling weet hoe een schrijver zijn verhaal geloofwaardig kan maken. De leerling weet dat er drie soorten verhalen zijn: waargebeurd, realistisch en fantasie.

De leerling kan benoemen voor welke verhaalsoort hij een voorkeur heeft. De leerling bedenkt voor iedere verhaalsoort een verhaalidee.

Benodigde materialen

Vier lege blaadjes per groepje van 4 leerlingen

Bijlage 1 Boeken

Bijlage 2 Verhalen

Voorbereiding

Kies voor de laatste quizvraag bij 'Oriënteren' een (Europese) stad waar je veel vanaf weet (of waar je vooraf wat over opzoekt). Kopieer bijlage 2 voor ieder groepje van 4 leerlingen.

Opdrachten

Waar of niet waar?	Soorten verhalen	Verhaalideeën	Meer weten over boeken

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	Waar of niet waar	10 minuten

Opdracht
Start met een aantal quizvragen. De kinderen geven aan: waar of niet waar (bijvoorbeeld met één of twee handen of met zitten en staan).

- Als je de kleuren rood en geel mengt, krijg je paars. [niet waar – rood en geel wordt oranje, blauw en rood wordt paars]
- Leeuwarden is de hoofdstad van Friesland. [waar]
- Pizza komt oorspronkelijk uit Griekenland. [niet waar – Italië]
- Bij judo is de gele band hoger dan de groene band. [niet waar – de volgorde is wit, geel, oranje, groen, blauw, bruin en dan zwart]
- Een miljoen heeft zes nullen. [waar – 1.000.000]
- Je trommelvlies zit in je oor. [waar]

Eindig met: Ik ben afgelopen weekend naar Parijs geweest.
Dat kunnen de kinderen niet zomaar weten. Geef aan dat er vragen gesteld mogen worden om erachter te komen of het waar of niet waar is. Beantwoord de vragen alsof je er bent geweest (zodat de leerlingen je geloven).

Vertel dan dat je verhaal niet waar is. Vraag aan de kinderen hoe het komt dat ze je toch geloofden?
Het werd verteld alsof het waar was. Er was veel (gedetailleerde) informatie. Enzovoort

Kijk nog even terug naar de eerste quizvragen.
Dit zijn feiten. Je kunt hierbij controleren of iets waar is of niet. Dan naar het verhaal over de bezochte stad. *Dit is een verhaal. Je kunt niet (meteen) controleren of het waar is. Ik deed wel mijn best om het echt te laten lijken.*
Vertel dat dit precies ook is wat in boeken gebeurt. De schrijver wil een verhaal vertellen en hij wil dat de lezer het gelooft. Ook al kun je niet controleren of het waar is, zoals met feitjes.

Reflecteren
Vraag: Als je een boek leest, vraag je jezelf dan af of het echt gebeurd is?

Onderzoeken	Soorten verhalen	20 minuten

Opdracht
Houd een klassengesprek en stel de volgende vragen aan de kinderen:
- *Moet een schrijver iets zelf meegemaakt hebben voordat hij er een verhaal over kan schrijven?*
- *Moet een schrijver veel over het onderwerp van zijn boek weten?*
- *Hoe kan een schrijver meer te weten komen over het onderwerp waarover hij een verhaal wil schrijven?*
- *Vind je dat het verhaal dat je leest geloofwaardig moet zijn?*

Bespreek de betekenis van 'geloofwaardig': Het betekent letterlijk 'waard om geloofd te worden'. Iets verdient het om geloofd te worden omdat het echt overkomt.
Dus: *Wil je dat het verhaal dat je leest op jou echt overkomt?*

We gaan nu kijken hoe een schrijver dat doet.
Een schrijver heeft een aantal middelen om te zorgen dat zijn verhaal echt lijkt:

- ***De schrijver moet weten waar hij over schrijft.***
  Door eigen ervaringen of door onderzoek. *Een schrijver hoeft niet zelf op voetbal te zitten maar als hij een verhaal over een voetballer schrijft, moet hij wel alles over die sport weten.*
- ***De kleine dingen moeten kloppen.***
  Hoe het ergens eruitziet, klinkt, ruikt, voelt…
  Refereer aan het zintuigenblad van les 1.
- ***De schrijver moet niet vertellen maar laten zien.***
  Het is geloofwaardiger als een lezer merkt dat een personage verdrietig is in plaats van dat er staat 'Hij is verdrietig.' In het echte leven merk je ook door iemands gedrag wat er aan de hand is en niet omdat iemand het zegt.
- ***De personages moeten echt lijken.***
  Je moet het gevoel krijgen dat een personage bij je in de klas zou kunnen zitten. Of familie zou kunnen zijn.
- ***Het verhaal moet niet te toevallig zijn.***
  De lezer moet niet het idee/gevoel krijgen: Dat is wel heel toevallig! Een verhaal met te veel toeval geloof je niet meer.

Nu een moeilijke vraag:
Moet een verhaal dat echt lijkt ook gaan over iets dat echt kan gebeuren?
Vertel dat er verschillende verhalen zijn.
Er zijn drie soorten:
• Verhalen over dingen die echt gebeurd zijn: waargebeurde verhalen
• Verhalen over dingen die echt zouden kunnen gebeuren: realistische verhalen
• Verhalen over dingen die niet echt kunnen gebeuren: fantasieverhalen

Print de bijlage en/of bekijk de boekomslagen op het digibord. De leerlingen geven per boekomslag aan wat ze denken. Bevat het boek een waargebeurd verhaal, een realistisch verhaal of een fantasieverhaal? Noem de titels en schrijvers en vertel vooraf eventueel kort waar de boeken over gaan.

Nummer 1 gaat over een weerwolf in een raket.
Nummer 2 over twee zusjes die op vakantie gaan.
Nummer 3 over Spekkie en Sproet en een treinreis die ze maken.
Nummer 4 gaat over sprookjes.
Nummer 5 over het Joodse meisje Anne Frank en wat zij in de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt.
Bij nummer 6 is een popcorn het hoofdpersonage.
Nummer 7 gaat over de tijd van de ridders.
Nummer 8 over een groep 6 die op kamp gaat.
Een nummer 9 over de watersnoodramp in Zeeland in 1953.

Bespreek de antwoorden met de kinderen.
Antwoorden:

1	c	**4**	c	**7**	a
2	b	**5**	a	**8**	b
3	b	**6**	c	**9**	a

Vraag aan iedere leerling welk van de 9 titels ze het liefste zouden lezen. Past dit bij de keuze die ze vaker maken? Houden ze bijvoorbeeld van waargebeurde verhalen of van fantasieverhalen?

Reflecteren
Welke boeken kennen de kinderen al? Laat ze kort wat over het boek vertellen.

Uitvoeren	Verhaalideeën	25 minuten

Opdracht
Verdeel de leerlingen in groepjes van vier. Ieder groepje krijgt 4 lege blaadjes. Elke leerling krijgt een blad en zet een vraag bovenaan het blaadje:

1. Wie?
2. Waar?
3. Wanneer?
4. Wat?

De leerlingen gaan de blaadjes doorschuiven binnen een bepaalde tijd. In die korte tijd moeten ze de vraag op het blaadje beantwoorden. Licht de vragen toe.

Denk aan een verhaal. Schrijf op het blaadje met de vraag 'Wie?" wie de hoofdpersoon is in het verhaal. Je mag dat helemaal zelf bedenken. Je kunt een naam opschrijven of bijvoorbeeld: jongen van 10 jaar, bakker zonder bakkerswinkel, pratende hond, enz.
Op het blaadje met de vraag 'Waar?' schijf je op waar het verhaal zich afspeelt. Dit kan een echte plek zijn of een verzonnen plek.
Op het blaadje met de vraag 'Wanneer?' schrijf je op in welke tijd het verhaal zich afspeelt. Ook dit kan een echte tijd zijn of een verzonnen tijd.
Op het blaadje met de vraag 'Wat?' schrijf je heel kort wat er gebeurt. Bijvoorbeeld: is zijn hond kwijt, is op zoek naar een bakkerswinkel, is op zoek naar een nieuw baasje.
De antwoorden die je op de verschillende blaadjes schrijft hoeven niet bij elkaar te passen. Je hoeft dus niet aan één verhaal te denken, je kunt steeds iets nieuws bedenken.

Laat de kinderen een pen pakken en een van de blaadjes. Geef aan dat de tijd in gaat. De kinderen schrijven en schuiven op uw teken het blaadje door. Je laat de blaadjes drie of vier keer rondgaan.

Aan het eind heeft ieder groepje vier ingevulde blaadjes. Het groepje bekijkt nu de bijlage 'Verhalen'. Hier bedenken ze een verhaalidee voor een waargebeurd verhaal, voor een realistisch verhaal en voor een fantasieverhaal. Daarvoor gebruiken ze de ideeën die ze eerder op de doorschuifblaadjes hebben geschreven. Wat past echt bij een fantasieverhaal? Wat is waargebeurd? De kinderen overleggen met elkaar en hebben aan het eind drie verhaalideeën.
Mochten een groepje echt een onderdeel missen, dan mag dat ter plekke bedacht en ingevuld worden.
(Laat het eventueel markeren om te zien hoeveel er van de doorschuifblaadjes gebruikt is.)
Ieder groepje vertelt wat ze bedacht hebben. U kunt per groepje de verhaalideeën bespreken of per verhaalsoort (kijk bijvoorbeeld eerst naar alle waargebeurde verhalen, enz.)

Reflecteren
Is iemand door deze opdracht op een goed verhaalidee gekomen waar hij mee verder wil?

Evalueren	Meer weten over boeken	5 minuten

Opdracht
Vraag of de leerlingen na deze les (lessen) anders gaan kijken naar een verhaal?
Ga je letten op de geloofwaardigheid en hoe de schrijver daarvoor gezorgd heeft? Ga je letten op wat voor soort verhaal het is (waargebeurd, realistisch of fantasie)?

Reflecteren
Laat de kinderen hun leesboek erbij pakken. Wat kunnen vertellen over de geloofwaardigheid van het verhaal en over het soort verhaal?

Aanvullende suggesties op de volgende pagina

Aanvullende suggesties

Bij 'waar of niet waar'
Wie wil een verhaal vertellen waarvan wij moeten raden of het echt is of niet? Laat kinderen die dat willen een verhaal vertellen over iets dat echt gebeurd is of iets dat ze hebben verzonnen. De andere leerlingen mogen vragen stellen.

Bij 'soorten verhalen'
Pak een boek erbij dat pas is voorgelezen in de klas en kijk op welke manier de schrijver het verhaal geloofwaardig heeft gemaakt. Ga de punten af: Klopt het verhaal? Worden er kleine dingen (details) verteld? Zijn de personages geloofwaardig? Is het verhaal niet te toevallig? Laat de schrijver zien in plaats van vertellen?
Bekijk ook wat voor soort verhaal het is: waargebeurd, realistisch of fantasie?

Laat de kinderen kijken of de boeken van bijlage 1 in de schoolbibliotheek aanwezig zijn. Misschien kunnen er enkele boeken bij gepakt worden.

Bij 'Eigen verhaal van de leerlingen' (zie voorafgaande lessen)
Hoever zijn de leerlingen die gestart zijn met schrijven? Hebben ze wat aan de tips in deze les? Lukt het om het verhaal geloofwaardig te maken?

Bespreek met de leerlingen op welke momenten ze verder kunnen werken aan hun verhaal. Het is ook leuk om iets met het eindresultaat te doen. (Denk aan printen in boekvorm, voorlezen enz.)

Bijlage 1

Verhaalopbouw: Wie? Waar? en wat?

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 1

Vertel meer over het hoofdpersonage:

Mijn hoofdpersonage is een [ ] jongen [ ] meisje [ ] man [ ] vrouw [ ] dier

leeftijd: .....

beroep:
[ ] nee
[ ] ja: .....

Teken je hoofdpersonage =>

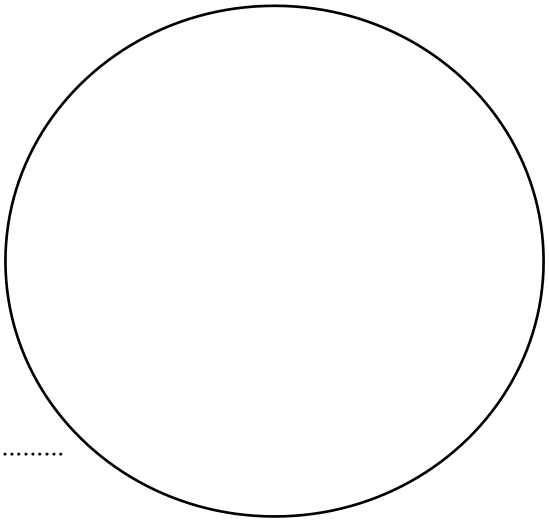

kleding:

.....

hobby's:

.....

lievelingseten:

.....

lievelingskleur:

.....

beste vriend of vriendin van:

.....

is bang voor:

.....

is trots op:

.....

Bijlage 2

Verhaalopbouw: Wie? Waar en Wat?

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 1

Zintuigenblad

Waar speelt het verhaal zich af?

.....

Beschrijf de ruimte met alle zintuigen

Wat zie je?	Wat hoor je?	Wat ruik je?	Wat voel je?	Wat proef je?
				

Bijlage 3

Verhaalopbouw: Wie? Waar? en wat?

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 1

Zo'n ochtend

De wekker gaat weer veel te vroeg
de dag heeft nog geen kleur.

Die komt ook niet – ik voel al voor

ik opsta weer zo'n sleur.

Als ik de thee te heet vind
zeurt mijn moeder dat ik zeur.

Ik zucht alleen en hoor te hard
het dichtslaan van een deur.

De dag begint gebarsten

met zo'n ochtend vol humeur.

Erik van Os

[Uit: *Koe en daarmee koe*, Lemniscaat 2008 – *Poëzie Hardop* van Hans & Monique Hagen, Querido, 2019.]

Bijlage
Verhaalopbouw: Erg, erger, ergst

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 2

Het probleem van mijn hoofdpersonage:

erg	*erger*	*ergst*

Flaptekst bij mijn verhaal

Bijlage 1

Verhaalopbouw: Erg, erger, ergst

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 3

Begin

	Er komt een man bij de pizzeria. Hij bestelt een pizza.
	Wat is het vervelendste van ouders?
	Er zitten twee tomaten in een restaurant. Opeens prikt de ene tomaat de andere met zijn vork.
	Jeltje: 'Pap, wanneer ben ik geboren?'

Midden

	'Op 17 februari,' zegt papa.
	Als deze klaar is, vraagt de pizzaboer of hij de pizza in zes of acht stukken moet snijden.
	'Au! Wat doe je nou?' vraagt de ene tomaat een beetje boos.
	Dat ze je eerst leren lopen en praten.

Eind

	Jeltje: 'Hé, wat toevallig. Dan ben ik ook jarig!'
	En daarna zeggen: 'Mond dicht en stil zitten!'
	Antwoordt de andere tomaat: 'Ik had ketchup nodig.'
	Waarop de man zegt: 'Doe maar in zes stukken, want acht krijg ik nooit op!'

Bijlage 2

Verhaalopbouw: Erg, erger, ergst

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 3

Gijs en Bello

Eindelijk ziet Gijs het grasveld in de verte. Hij versnelt zijn pas en sprint naar het bankje waar hij de riem van Bello aan vast had gemaakt. Niks! Nog nahijgend houdt Gijs de rand van de bank vast. Het veld is leeg, het bankje is leeg en het plekje waar Bello lag ook. Hoe kan dit? Waar is Bello? Hij had de riem toch stevig vastgemaakt? Gijs roept zijn naam over het lege veld. Eerst nog zacht maar daarna steeds harder met gebalde vuisten. Wat is hij toch een stomkop! Eerst vergeet hij de hond van buurman Zwart mee naar huis te nemen, nu is Bello ook nog eens verdwenen. Gijs weet zeker dat hij de hond nooit meer uit mag laten. Iets wat hij juist zo graag doet.

Gijs kijkt om zich heen. Wat moet hij nu? Hij gaat echt niet terug zonder Bello. Buurman Zwart ziet hem aankomen. Hij kan niet voor de tweede keer het geschokte gezicht aankijken. Gijs tuurt nog een keer het lege veld af. Zou Bello zich in de struiken hebben verstopt aan de rand van het veld? Of is hij juist de andere kant het bos in gegaan? Gijs loopt het veld op en besluit richting de bomen te lopen. Hoort hij daar in de verte geblaf? Hij versnelt en loopt naar het bos. 'Bello?' roept hij nog een keer. Ja, hij weet het nu zeker. Hij hoort de hond. Nog een paar stappen en hij is in het bos. Het lijkt wel of hij Bello hoort janken.

'Bello, hou vol. Ik …' meer kan Gijs niet zeggen. Zijn voet blijft haken achter een lage boomstronk en hij valt in volle

vaart op de grond.

'Nee! Au!'

Als hij na een paar tellen weer weet waar hij is, probeert Gijs zijn benen te bewegen. Hij moet opstaan, nu. Hij moet naar Bello. Maar zijn benen doen niet wat hij wil. Hij kijkt naar beneden en ziet bloed op beide knieën.

Ineens voelt hij een flinke natte lik over zijn wang. En nog één. Gijs kijkt op. 'Bello!' roept hij blij. 'Je bent er weer.' Hij

steunt op zijn ellebogen om omhoog te komen.

'Ho rustig aan, Gijs.'

Buurman Zwart?

'Er zit een behoorlijk wond op je rechterbeen, ik help je wel even.'

Even later zit Gijs met buurman Zwart op het bankje. De warme kop van Bello rust op zijn bovenbeen.

'Toen je zolang wegbleef, ben ik je gevolgd,' zegt buurman Zwart. 'Ik weet namelijk wat onze Bello allemaal kan.'
Gijs knikt. 'Zijn riem losmaken.'

'Dat klopt,' antwoordt de buurman. 'Maar ik weet ook dat die gekke hond nooit ver weg gaat.'

Gijs aait de zachte vacht van Bello. Gelukkig niet.

Zo snel als hij kan, rent Gijs terug naar het veldje. Hij heeft er net nog gevoetbald met Janna en Rico, zijn beste vrienden. Ze zitten met Gijs in het eerste team en oefenen wel vaker samen naast alle trainingen en wedstrijden. Dit keer hadden ze niet afgesproken, maar kwam Gijs toevallig langs met Bello. Bello! Als hij er nog maar zit! Hoe heeft hij zo stom kunnen zijn!

Bijlage 1
Verhaalopbouw: Logisch!

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 4

1 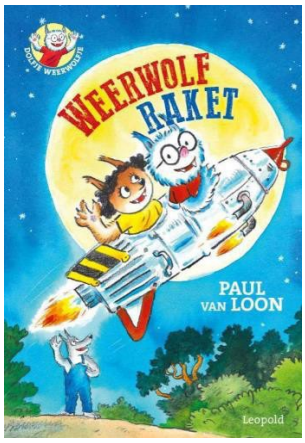	2 	3
4 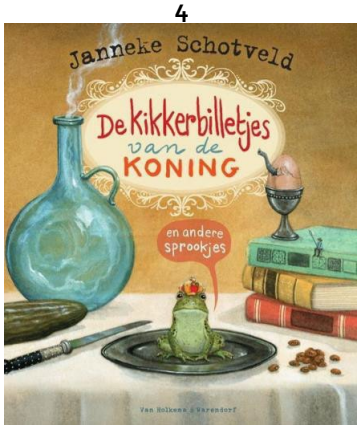	5 	6 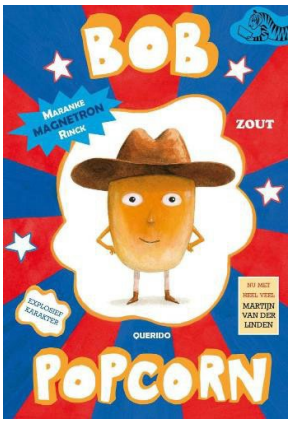
7 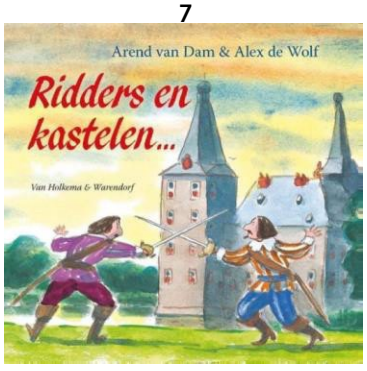	8 	9

A = **waargebeurde verhalen** (verhalen over dingen die echt gebeurd zijn)
B = **realistische verhalen** (verhalen over dingen die echt zouden kunnen gebeuren)
C = **fantasieverhalen** (verhalen over dingen die niet echt kunnen gebeuren)

Bijlage 2
Verhaalopbouw: Logisch!

Groep 5, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 4

	Wie?	Waar?	Wanneer?	Wat?
Waargebeurd verhaal				
Realistisch verhaal				
Fantasieverhaal				

Colofon

De leerlijn literatuur is ontwikkeld door Bibliotheek Zoetermeer in samenwerking met Cultuur en Techniek op School.

Neem bij vragen contact op via isabellederidder@bibliotheek-zoetermeer.nl

Voor meer informatie: www.cultuurentechniekopschool.nl
of mail naar: info@cultuurentechniekopschool.nl

Versie 1.0 - oktober 2026